

Így verekszünk – Katonai kézitusa a visszaemlékezések tükrében

Bevezetés

A hadviselés történetében a közelharc egykor a küzdelem megvívásának módja volt, azonban jelentősége folyamatosan változott.¹ A technikai fejlődés előrehaladtával szerepe fokozatosan visszaszorult, ugyanakkor teljes mértékben mégsem tűnt el a harcterekről. Ezzel a tendenciával összhangban a fegyveres erők kiképzési repertoárjának is része maradt a közelharc-kézitusa kiképzés, ha hasonlóan csökkenő mértékben is.

Jelen tanulmányban azokat az okokat tárom fel, amelyek segíthetnek megérteni, miért volt és van szükség a kézitusa-kiképzésre a fegyveres erők tagjainak felkészítése során. A katonai feladatok ugyan folyamatosan változnak, és a haditechnika egyre gyorsabb ütemű fejlődésével a különböző államok haderői – és a nem állami hadviselő felek egyaránt – képessé váltak arra, hogy soha nem látott távolságokból küzdjék le az ellenséget, mégis adódhatnak olyan helyzetek napjainkban is, hogy a fegyveres erők tagjainak testközelségből kell megsemmisíteniük vagy ártalmatlanná tenniük a szembenállókat.

Az okok feltárásában a ránk maradt visszaemlékezéseket, jelentéseket és kiképzési anyagokat mutatom be elsődlegesen. Majd ezek vizsgálatával olyan következtetéseket fogalmazok meg, amelyek bizonyítják, miért is volt és van szükség a katonákat a harc megvívásának elsősre oly kevésbé valószínű eshetőségére is felkészíteni, mint a közelharc és a kézitusa.

Közelharc vagy kézitusa?

Mielőtt rátérnénk a ránk maradt visszaemlékezésekre, mindenekelőtt tisztáznunk kell, hogy mit is értünk kézitusa és közelharc alatt. Az I. világháborúig a magyar nyelvű gyakorlati szabályzatok a gyalogság esetében szuronyvívási és a lovasság esetében vívási fejezetekben foglalkoztak a hidegfegyverek – szurony, kard, dzsida – használatával és az ellenük való védekezéssel.² Ezen felül a többször kiadott *Tornautasítások* adtak támpontot a „küzdőgyakorlatokról”.³ Az I. világháborús tanulságokat levonva a Magyar Királyi Honvédség kiképzési anyagai az alábbi módon határozzák meg a két címbeli fogalmat.

¹ Rutger Bregman: *Emberiség. Mégis jobbak lennénk, mint hittük?* Budapest, HVG, 2020. 189–192

² Bővebben lásd: *Gyakorlati szabályzat a magyar királyi honvéd gyalogság számára.* (h. n.), (k. n.), 1915.

³ Vö.: *Tornautasítás.* (h. n.), (k. n.), 1914.

- „1. Közelharc alatt a kézigránátdobás-távolságtól kezdődő test test elleni küzdelemben való harcot értjük.
2. A közelharc magában felöleli a kézigránátharcot, a kézitusát, végül a kapáslövést és a gyorstűzelést.
4. A kézitusza szuronnyal, rohamkéssel, valamint egyéb erre alkalmas eszközökkel (gyal. ásó, csákánybalt, buzogány, zsebkés, dorongok, kövek), végül csupasz kézzel vívott test test elleni élet-halálra folytatott küzdelem.”⁴

Ez a felfogás nem változott a két világháború közt sem a magyar katonai terminológiában. Sőt! A külföldi kiképzési kézikönyvek is hasonlóan magyarázzák a fogalmat.

„A kézitusza küzdelem két vagy több egyén között, pusztá kézzel vagy olyan kézifegyverekkel, mint kés, bot és szuronyos puská. Ezek a küzdőművészetek elengedhetetlen katonai képességek. A lőfegyverek elveszhetnek, megsérülhetnek vagy beragadhatnak. Amikor a baráti és ellenséges erők annyira összekeverednek, hogy a lőfegyverek és a gránátok nem használhatók, akkor válik a kézitusza nélkülözhetetlen eszközzé.”⁵

A közelharc és a kézitusza fogalmának jelentéstartalma lényegét tekintve nem ment át különösebb változáson sem a hazai, sem a külföldi szakirodalomban:

„kézitusza: a katonai közelharc olyan speciális részterülete, amely változó környezetben, szélsőséges körülmények között, az ellenség legyőzése és a túlélés érdekében a test test elleni pusztá kezess vagy hidegfegyverrel végrehajtott küzdelem megvívására készíti fel a katonákat.”⁶

Talán dr. Zöllei Zoltán szavai foglalják össze legjobban a két fogalom közti különbséget: „Minden kézitusza közelharc, de nem minden közelharc kézitusza.”⁷

A tanulmány hátralévő részében a kézitusza vagy a közelharc-kézitusza kifejezések megjelenését vizsgáljuk.

Mikor alakulhatott ki kézitusza?

Az I. világháború megelőzően a honvéd lovasság és az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregének lovassága számára fő harcmódként a támadást határozták meg. Ennek során rohammal kellett megközelíteniük az ellenséget és megtörniük ellenállását, majd pedig közelharcban kellett megfutamtítaniuk őket, amit az üldözés követett.

„A lovasság támadó szellemben lett kiképezve. Arra számítottak, hogy az ellenséges lovassággal mágnesként keresik majd egymást, és gyors lovasrohamokra lehet számítani. Ebben a helyzetben

⁴ *Katonai sportutasítás. 2. füzet. A közelharc.* Budapest, (k. n.), 1925. 9.

⁵ Department of the Army: *Combatives*. FM 3-25.150 (2002. január 18.). 1-1.

⁶ Krajnc Zoltán (szerk.): *Hadtudományi lexikon. Új kötet.* Budapest, Dialóg Campus, 2019. 595.

⁷ Szóbeli közlés.

a színes ruházat segít felismerni a bajtársat, és nincs szükség tűzérzésre, géppuskára, szuronyra vagy gyal. ásóra.”⁸

A gyalogság harca esetén a kézitusa valószínűségét akkor tartották a legnagyobbnak, ha valamilyen okból, például éjszakai harc, ködös időben való harc, erdős terepen való küzdelem miatt korlátozottak voltak a látási viszonyok. A helységekben való harcok során is nagyobb volt az esély rá, hogy a szemben álló feleknek kézitusában kellett legyőzniük az ellenséget.

Az I. világháború során kialakuló lövészárokharcok szintén alkalmat adtak a kézitusa kialakulására. Ezt csak erősítette, ha valamilyen fél muníciója elfogyott. Olyan esetekben, amikor a harcolók annyira összekeveredtek az ellenséggel, hogy a hatásos tűzvezetés nem volt megoldható, a kézitusa lehetősége ott lógott a levegőben. Ezenkívül felderítés és fogolyszerző akciók során szintén alkalom nyílt a kézitusa-kiképzésen elsajátítottak éles helyzetben való alkalmazására.

A két világháború között bizonyos magyar katonai szakmunkák azt hangsúlyozták, hogy a gyalogságnak lököerejével és nem tűzerejével kell megrendítenie és legyőznie az ellenséget.⁹

A II. világháború időszakából kevesebb magyar nyelvű visszaemlékezés maradt ránk, mint az I. világháborúból, így itt több külföldi vonatkozású dokumentum segítségével mutatom be a témát. A visszaemlékezések alacsonyabb száma köszönhető lehet a politikai vezetésben beállt változásoknak: a szocializmus időszakában a II. világháborús magyar részvétel negatív felhangot kapott. Ebben az időszakban a Magyar Néphadsereg nem került harchelyzetbe, így ebből a korabeli katonai közelharc-kézitusát illetően csakis a kiképzéssel kapcsolatosan maradtak ránk beszámolók.

A Magyar Honvédség rendszerváltoztatás utáni időszakából még nem rendelkezünk olyan beszámolókkal, amelyek érintenék a kézitusa témakörét. Ennek legfőbb oka az lehet, hogy a missziós tevékenység során harcba kerülő állomány nagy része a különleges műveleti csapatokhoz tartozik, és az ő bevetéseiket a lehető legnagyobb titoktartás övezi. Ugyanakkor a misszióba készülő honvédek számára a tömegkezelést is tanítják a felkészítés során.

A következőkben időrendben tárgyaljuk a különböző korszakokból ránk maradt visszaemlékezéseket.

Kézitusa az I. világháborúban

Az I. világháborús frontvonalak a kezdeti időszakot követően hamar megmerevedtek, és kialakult az állóháború. Ezt a helyzetet a haditechnikában beállt változások okozták, mivel a tüzerő növekedése a védő fél felé billentette a mérleg nyelvét. Bizonyos helyzetekben azonban továbbra is megkövetelték a kézitusa fogásainak ismeretét: „A közelharcra

⁸ Szakonyi Lajos – Markó Árpád: *A magyar huszár. A magyar lovaskatona ezer évének története*. Budapest, Reé László, 1936. 198.

⁹ Halász János (szerk.): *Csapatkiképzés*. Miskolc, (k. n.), 1931. 54–55.

képzett katonáknak továbbra is fontos feladata maradt a járőr-, az előőrs -és a nyugvás-biztosítás.”¹⁰

Ez leginkább a nyugati frontra volt jellemző, de az anyagesetákkal a magyar csapatok is megismerkedtek Oroszország, majd Olaszország 1915-ös hadba lépését követően. „A harmadik Isonzo-csatát, e gigantikus áttörési kísérletet, a harc két fajtája jellemzi: a tombolásig fokozódó ágyúharc és a szó szoros értelmében nem is késhegyig, hanem késmarkolatig menő közelharc.”¹¹

Az Isonzó melletti harcok tárgyalása során gyakori téma a kézitusa és a közelharc, mint Pogány József szavaiból is kitűnik: „Az állóharcból következik az Isonzo-menti küzdelem másik formája is: a közelharc.”¹² Ennek oka lehet a harcok hevesége és a terepviszonyok. Utóbbiak miatt az ellenséges felek állásai gyakran szinte karnyújtásnyira voltak egymástól. Ezenfelül a hegyi terep sokszor megnehezítette az utánpótlás-szállítást, így a csapatoknál kialakulhatott lőszerhiány.

„Példátlanul vad kézitusák folynak az Isonzó-fronton. A csapatok sokhelyt hosszú, kardszerű bajonettel vannak felszerelve a kéziharcra. Nagy szerepe van a kézigránátnak. A katonák hatásosabb fegyvernek tartják a puskánál. De sokszor csak pusztá kézzel mennek egymásnak az ellenfelek, sokszor tépik, marják, harapják egymást.”¹³

A puska hátránya a lövészárokharcban a hosszúsága, amely megnehezíti a hatékony kezelést. A kézigránát fontosságát a jeles hadtörténész, John Keegan is kiemeli, több más szerző és visszaemlékezés mellett.¹⁴ Ugyanakkor ha minden kötél szakadt, a katonák kénytelenek voltak pusztá kézzel küzdeni, ami nagy valószínűséggel a lőszerhiány következménye volt.

Az olasz fronton zajló közelharc másik jellegzetessége a már-már középkori viszonyokra emlékeztető egyéni védőeszközök alkalmazása: „mindenféle acélpáncéllal védekeznek a csapatok. Az olaszoknak még acélsisakjaik is vannak.”¹⁵ Különböző védőeszközökkel majd minden hadviselő fél kísérletezett.¹⁶ A legmarkánsabb képviselői ennek a gyakorlatnak mégis az olaszok voltak.¹⁷ Egy egri őrmester visszaemlékezése segít nekünk képet alkotni a lövészárkokban lezajló közelharcról:

„az Isonzó menti pozícióharc a szuronyharcok sorozatából áll.

Visszaemlékszem az olaszok elleni szuronyharcokra. Megjött a parancs, és mi ordítva, szuronnal rohantunk az olasz állások ellen. Az olaszok lövöldöztek egy darabig, azután vagy megszaladtak, vagy pedig feltartották a kezüket és megadták magukat. Istenem, milyen más itt a szuronyroham.

¹⁰ Bencze László: *Az állóháború harcászati és hadászati előzményei*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2009. 143.

¹¹ Pogány József: *Első világháborús riportok*. Budapest, Múlt és Jövő Alapítvány, 2016. 222.

¹² Pogány (2016): i. m. 341.

¹³ Pogány (2016): i. m. 345.

¹⁴ Lásd John Keegan: *A csata arca*. Debrecen, Aquila, 2000. 283.

¹⁵ Pogány (2016): i. m. 341.

¹⁶ Lásd Hidán Csaba László: Árokharcászati és közelharc az I. világháborúban. In Szakály Sándor (szerk.): *Székesfehérvár, Magyarország és a nagy háború*. Budapest, L'Harmattan, 2015. 38.

¹⁷ Bővebben lásd Bacsoni Tamás et al.: *Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai, 1916–1918*. Budapest, Püldo, 2006. 39.

Mi nem várjuk be a fedezékben az olaszokat, de nem is futunk meg soha. Elibük rohanunk, és a fedezékünk előtt tíz-tizenöt lépéssel kezdődött a borzalmas közelharc. [...] Elfogott olasz katonák beszélnek, hogy az olaszok között el van terjedve az a közvélemény, hogy a magyar bakák mesterei a közelharcoknak.

[...] csakis az erősebb fizikum, a nagyobb ellentálló képesség dönti el a szuronyrohamokat.”¹⁸

Az erősebb fizikum kialakítása a későbbiekben felállítandó rohamcsapatok egyik fő célkitűzése lesz a bevetések előtt. Ezt majd pihentetéssel, extra étellel és kiképzéssel érik el. A nagyobb ellenálló képesség a korban a pszichés kihívások elviselését, a stressztűrést jelentette. A kézitusa-kiképzés fókuszában ennek a készségnek a fejlesztése is állt – így kijelenthetjük, hogy elérte a célját.

Egy másik beszámoló, szintén az olasz fronttól, ekképpen írja le az ott zajló eseményeket: „*ujból támadtak az olaszok*. Ujra kézitusára került a sor, kézibombákkal, bajonettel, otthoni, hazai bicskákkal, puszta kézzel, úgy, hogy megragadni egy kézzel az ellenség fejét és csavarintani egyet a másikkal a fején, hogy roppanjon a csigolya.”¹⁹

A szerző a kézitusában használt eszközök – kézibomba (gránát) bajonett, kések – mellett a puszta kézzel vívott küzdelmet is megemlíti.

Az olasz fronton kialakult kézitusák hevesességéről és fontosságáról az is képet adhat, hogy olykor a felsőbb hadvezetés adott róla hírt: „Helyenként kézitusáig fejlődött a harc.”²⁰ Höfer altábornagy hivatalos jelentéséből származik az idézet, amelyet az *Egri Ujság* 1915. augusztus 24-i számából ismerünk. Ugyancsak ő jelenti hat nappal később: „A mieink a támadókat kézitusában visszaverték.”²¹ Az altábornagy azonban nemcsak az olasz, de az orosz front vonatkozásában is szolgál hasonló közlésekkel: „A harc számos ponton a lövőárkokban vívott kézitusáig fejlődött.”²²

Egy magyar–orosz összecsapásról tudósít a lenti leírás:

„Az első vh. kitörésekor 34 éves voltam, és hadba vonulásom után a 31. gyalogezredben szolgáltam először mint szakaszvezető, később mint őrmester és másodszori sebesülésem után mint törzsőrmester. A háború alatt több kitüntetést is kaptam. A keleti fronton részt vettem egy rohamban, mely kézitusába torkollott. A támadás előtti este és reggel a legénység rumot kapott. Ebből tudtuk, hogy ütközetre készülünk. Ez 1915-ben történt, amikor az orosz seregek megkíséreltek betörni a Kárpátokba. Szakaszommal szuronyrohamra indultam. Velünk szemben a cári gyalogság rohamozott. Különös feszültség lett úrrá mindannyiunkon, miközben vadul ordítottuk a gyakorlótereken megtanult, támadást kísérő szavakat: Huj, huj, hajrá, előre! Az ellenség felé való vad rohanásban, talán a felfokozott izgalom és a tudat mélyén lappangó félelem következtében, no meg a rumadag hatására, embereim valósággal megtáposodtak. Az egyébként békés természetű emberek most megvadultak, pedig néhány perccel korábban még szorongva lapultunk valamennyien a lövészárkokban,

¹⁸ Véres harcok az Isonzónál. Egy egri őrmester az olaszok elleni háborúról. *Egri Ujság*, 22. (1915), 318. 3.

¹⁹ Sipos: A negyvenhatos szegedi bakák véres három napja Doberdónál. *Délmagyarország*, 4. (1915), 201. 5.

²⁰ Höfer: Egy negyedév alatt sehol sem ért célt az olasz haderő. Az újabb támadások is meghiusultak. *Egri Ujság*, 22. (1915), 233. 2.

²¹ Höfer: Meghiusult a görzi hidfő ellen indított aknatámadás. A tolmeini hidfőt eredménytelenül támadják az olaszok. Az összes állásokat tartják csapataink. *Egri Ujság*, 22. (1915), 239. 1.

²² Höfer: Dubnótól és Deraznótól keletre előnyomultunk. Kelet-Galíciában heves orosz támadásokat vertünk vissza. Skuraty elfoglalásánál 1000 foglyot ejtettünk és 5 gépfegyvert zsákmányoltunk. *Egri Ujság*, 22. (1915), 254. 1.

várva a támadási parancsot. Mikor összecsapunk az orosz gyalogsággal, nagy kavarodás támadt. Észrevettem, hogy az orosz altiszt felém tart, és dsidájával engem vett célba, ezért félreugrottam, de még így is, a gyomromba szánt szúrás átfúródott az oldalamon.

Védekezésül, kétségbeesésemben feléje dőftem a Manlicheremre tűzött szuronyomat. Mindketten elterültünk. Azután nem tudom, mi történt, mert én csak a hordágyon tértem magamhoz.”²³

Dzsidát említ a közlő, de ez lovassági fegyver, így vagy az elnevezés nem pontos, vagy pedig egy lovas katonával került harcba. A katonák alkohollal való itatása harc előtt bevett gyakorlat volt már évszázadok óta. Az orosz hadvezetés nemegyszer a túlzott alkoholadag fogyasztásának tulajdonította a magyar huszárok vakmerő rohamait. A szerző nagyon jól leírja a roham előtt fellépő érzelmi terhelést. Ennek elviselése nem kis lélekjelenlétet követel meg a fegyveres erők tagjaitól.

Az újonnan felállított csapatnem, a rohamcsapatok harcba küldése azzal a céllal történt, hogy újra mozgásba hozza a megmerevedett frontvonalakat. Oskar Hutier tábornok a keleti fronton látott orosz módszerek alapján állt neki a gyalogos harcászat megújításának. Nagyobb tüzerőt adott a gyalogságnak, kisebb távot gyorsan, fedezéket kihasználva tettek meg, nem egyenletesen vonalban haladva. Az elit rohamcsapatok vezetik a támadást, amely az ellenség gyenge pontjaira irányul. A rohamcsapat betör a gyengébb pontokon, majd tovább nyomul az ellenség harcászati mélységébe, a parancsnokságokat és a tüzérseget igyekszik elhallgattatni. Ezáltal nem szükséges a teljes védelmi vonalat támadni. Az ellenséges védelemre úgy tekintettek, mint az emberi szervezetre, és a rohamcsapatok feladata nem a „test” tönkretétele, hanem az „agy” lekapcsolása volt.²⁴

A rohamosztagok harcáról szól Molnár Gergely visszaemlékezése: „Hogyan is támadott a rohamosztag? Elöl voltak a rövid dobók, utánuk következtek a középdobók, és leg hátul a hosszú dobók. A kézigránátot kellett a legmegbízhatóbbaknak ilyen porciózással eldobniuk. Utána jött a kézitusája. Ahhoz kellett a rohamkés.”²⁵

Ahogy említettük, az I. világháborúban a haditechnikai változások nagyban átalakították az összecsapások képét. A lovasság számára már nem sok hely jutott a csatamezőn, de ettől függetlenül bevetették a konfliktus teljes időszaka alatt, noha szerepköre egyre inkább csökkenőben és átalakulóban volt. A tisztektől minden esetben – nem csak a lovasságnál – elvárták, hogy jó példával járjanak elől. A lovasság esetében ez azzal járt, hogy a lovastisztek gyakran kerültek kézitusába az ellenséggel. Ujfalussy Gábor őrnagy, a 2. honvéd huszárezred őrnagya 1917. augusztus 11-én került kézitusába a 12. cserkesz lovashadosztály tagjaival Bukovinában.²⁶ Hiába volt kénytelen a lovasság jórészt gyalogos szolgálatot ellátni az I. világháború előrehaladtával, a honvéd huszárok akkor is megállták a helyüket. Ezt bizonyítja egy 1916. decemberi eset is az orosz frontról:

„Elértük az árkot, ahol elkeseredett kézitusája, rémes szuronyharc támadt. De hiába volt minden a roham úgy meglepte a muszkákat, hogy a legnagyobb része megadta magát. 2 honvédhusszárral

²³ Böszörményi János: *Hadak útján – hadak szolgálatában V. Irodalmi Szemle*, 25. (1982), 5. 442.

²⁴ Bővebben lásd Andrew Wiest – M. K. Barbier: *Gyalogos-hadviselés*. Budapest, Hajja Book, 2003. 20.

²⁵ Horváth Dezső: Magyarország legidősebb férőja. Százhet éves a dorozsmai Molnár Gergely. *Délmagyarország*, 94. (2004), 265. 9.

²⁶ Lásd A világháború naplójából. *Magyar Országos Tudósító*, 22. (1940), 215. 83.

ugrottam be az árokba; 4 muszka volt ott, kettő megadta magát. A másik kettő szúrásra kész fegyverrel futott felénk, de az egyikre ketten is lőttünk, a másikat az egyik huszár valósággal az árok oldalához szegezte.”²⁷

A honvédek helytállása mellett kiemelendő, hogy a közelharc során az ellenség gyakran mutatott hajlandóságot a megadásra. Erre feltehetőleg a kézitusával járó extrém stresszhatás jelenti az egyik magyarázatot.

Kézitusa a II. világháborúban

A haditechnikai változásokból a II. világháború időszakára is bőven kijutott. Ennek ellenére ebből a konfliktusból is szép számmal maradtak fenn kézitusával kapcsolatos visszaemlékezések.

1941 augusztusából maradt ránk a soron következő tudósítás. Tóth Sándor szakaszvezető osztaga ellen ellentámadást indítottak a szovjetek, amelyet azonban ő nem várt be, hanem maga is támadásba lendült embereivel. „A kézitusa során Tóth két szovjet katonával kerül szembe; az egyiket maga szúrta le a hős szakaszvezető, a másikkal pedig addig viaskodott sebesülten is, amíg azt Pösze Imre tartalékos zászlós le nem lőtte.”²⁸

Az esetből kiemelendő, hogy kézitusában a győzelmet gyakran nem az jelenti, ha fizikailag megsemmisítjük az ellenséget. A fegyveres erők tagjai a legkritikább esetben néznek szembe az ellenséggel egyedül. Így a túlélést, a győzelmet jelentheti az is, ha képesek kitartani addig, amíg a segítség megérkezik, mint Tóth Sándor szakaszvezető tette.

Egy a fentihez hasonló helyzetről tudósít a következő leírás. A középpontban itt is a gyors helyzetfelismerés és az ellenséggel szembeni kitartás áll. 1942 októberében járunk, a keleti fronton:

„Rendíthetetlen bátorságával s önfeláldozásával érdemelte ki előjárói, valamint bajtársai elismerését Lőrincz Géza szakaszvezető a Don menti harcokban. 1942. október 12-én Rozsdesztvenszkójénél az ellenség bekerítette egyik támpontunkat. Lőrincz szakaszvezető haladéktalanul a válságos helyzetbe került csoport segítségére sietett golyószórás raja élén. Sikertett is az ellenségen át résztörnie. Elérte a bekerített támpontot, s annak futóárkaiból kézitusával verte ki a bolsevistákat. Eközben három foglyot is ejtett. Mikor pedig újból észrevette, hogy az ellenség elhurcolta a támpont egyik honvédjét, vakmerő bátorsággal a bolsevista csoport után vetette magát. Bár bajtársát már nem tudta megmenteni, mert az közben hősi halált halt, a menekülő öt bolsevista közül hármat kézitusában megölt, kettőt pedig foglyul ejtett.”²⁹

A fenti tett valóban nagyon kemény helytállásról tesz tanúbizonyságot, Lőrincz Géza szakaszvezető több ellenséges katonával végzett kézitusában!

Az I. világháborús lövészárók-közelharcok hevesességét vetíti elénk ez a közlés 1942 októberéből: „Kemény kézitusára került a sor. Először kézigránátot dobtunk köz-

²⁷ Bodenlősz Náci: A harctérről. I. *Felsőbányai Hírlap*, 21. (1916), 3. 4.

²⁸ A Magyar Távirati Iroda jelenti. *Napi Hírek*, 1941. augusztus 21.

²⁹ Magyar hősök. *Délmagyarország*, 19. (1943), 72. 6.

jük, majd megfordítottuk a puskát, és egymás után vertük agyon a ránk törő ellenséget. [...] különösen Rátz Pál, aki puskáját buzogányként használva egész csomó muszkát vert agyon.”³⁰

A puskatus használata közelharcban már az I. világháború idején is igen elterjedt volt. Ugyanakkor a hadvezetés nem preferálta ezt a gyakorlatot. A puskatus sérülésének következtében a fegyver használhatatlanná válhatott. A különböző országok ezért is kísérleteztek az első világhéges során több különböző közelharceszköz kifejlesztésével.

Hatékony közelharceszközt jelentett a gyalogsági ásó is. Ezt ugyan eredetileg nem ilyen szerepkörben tervezték használni, de az I. világháború során bizonyított. Olyannyira, hogy a két világháború közt és a II. világháborús kiképzési anyagok mind kitérnek a használatára közelharcban. És ez modern korunkra is igaz:

„A kialakult kézitusából kivette a részét mindenki. Hárs százados – más fegyvere nem lévén – gyalogsági ásóval hárította el a rátörő orosz katonák támadását.”³¹

„Vad kézitusa fejlődött ki, amelyben azonban az elszántan viaskodó honvédek maradtak felül, az ellenséges csoport maradványai rövidesen menekülésbe kezdtek.”³²

Bódvai József szakaszvezető jegyezte le a fenti sorokat alakulatának 1942. december 13-i haditettei kapcsán. A szerző a honvédek elszántságának tudja be a győzelmet. Az I. világháborús események kapcsán már tárgyaltuk, hogy a kézitusa során az a fél győz, amelyikben nagyobb a küzdeni akarás, ezt pedig a megfelelő kiképzéssel lehet elérni, fokozni.

Otto Carius német páncélosparancsnok visszaemlékezéseiben leírja, hogy a Vörös Hadseregben szolgáló komisszárok gyakran viseltek mell- és ágyékvédő páncélt, amely védelmet nyújtott a repeszek és a pisztolylövések ellen, de nagy valószínűséggel nehéz lehetett bennük mozogni.³³ Az ilyen egyéni védőeszközök már az I. világháborúban is megjelentek, de pontosan azért, mert nagyban korlátozták viselőjük mozgását, nem terjedtek el széles körben.³⁴

Carius egy másik helyütt a szükségfegyverek alkalmazását írja le, amikor az úgynevezett Volhov-botot említi. Ez egy díszesen faragot bot volt, amely a Volhov folyó környékén volt használatban. Segítségével nemcsak a mocsaras terepet lehetett ellenőrizni az áthaladás során, de közelharcban is alkalmazták.³⁵

Az alábbiakban a *Harci példák a nagy honvédő háborúból* című sorozatból idézünk. Ezek a példák mind jól demonstrálják, mikor lehetett szükség a kézitusa ismeretére. Az első esetben egy lövészszakasz előőrszolgálat során ütközött ellenségre: „A rajok

³⁰ Gödény Zoltán: Rátz Pál, a hős utász puskájával vert agyon egy csapat muszkát. *Zalai Magyar Élet*, 3. (1942), 230. 2.

³¹ Gere József: *Békében, háborúban. A balassagyarmati 23/II. gyalogzászlóalj története, 1939–1945*. Balassagyarmat, Nagy Iván Történeti Kör – Nógrád Megyei Levéltár, 2000. 145.

³² Magyar hősök. *MTI*, 1943. április 7. 15:10.

³³ Otto Carius: *Tigrisek a sárban*. Sopron, B. H. N., 2015. 62.

³⁴ Bővebben lásd Bacsoni et al. (2006): i. m. 39.

³⁵ Bacsoni et al. (2006): i. m. 110.

»Hurrá!« kiáltással, menet közben tüzelve és kézigránátokat dobva, megrohamozták az ellenséget. Kézitusa bontakozott ki.”³⁶ Előőrsszolgálat esetén, felderítés közben könnyen alakulhat ki kézitusa, különösen, ha az ellenséges erők véletlenszerűen botlanak egymásba. Megerősített ellenséges pozíciók bevétele során egy kisebb, kikülönített erő nagy hatékonysággal léphet fel a helyzet megoldása érdekében.

1942 nyara, Kaukázus. 28 önálló lövészszázalój 1 lövészszázada elhatározta, hogy rohammal veszi be a Bassza-hágót. A 2. szakasz parancsnoka elhatározta a századparancsnok egyetértésével, hogy a szakasz irányába tüzelő ellenséges géppuskát működőképes állapotban elfoglalja, és az ellenség felé fordítja. „A géppuskához a három legügyesebb, legtapasztaltabb harcost küldték. A harcosok kúszva megközelítették a kezelőket, szuronnal és puskatussal megsemmisítették, a géppuskát pedig az ellenség felé fordították.”³⁷

A következő leírás a kézitusa helység harcban való hasznosságát tárja elénk, ráadásul rossz látási körülmények között, lévén éjszaka került sor a támadásra. 1945. március 15-én a 12. gárda-lövészadosztály 32. gárdalövészezrede elérte Rosengarten községet. Egy szakasznak éjszakai támadás során hátba kellett támadnia az ellenséget. A feladatot nehezítette, hogy a szakasz támadásának egy időbe kellett esnie a század maradékának a támadásával, és amíg a zöm nem kezdte meg a rohamot, nem nyithattak tüzet az ellenség hátába támadó szakasz tagjai, hanem „csak szuronnal, törrel és fegyvertusával”³⁸ oldhatták meg feladatukat.

Az első raj útmutatása az volt, hogy „zajtalanul semmisítse meg a kezelőszemélyzetet törrel és tusával”.³⁹ Egy golyószóró kezelőszemélyzetéről volt szó. „A csoportok behatoltak a házba, zajtalanul megsemmisítették a kezelőket, és zsákmányul ejtették a működőképes fegyvert.”⁴⁰

Nemcsak a hangtalan megközelítésnek volt nagy jelentősége ebben a helyzetben, hanem fontos volt a katonák közti összhang, a gyakorlottság is. Hiszen hiába támadnak többen kisebb létszámú ellenfélre a meglepés erejével a hátuk mögül – ha nem kellően gyakorlottak az ilyen helyzetek megoldásában, akkor könnyen akadályozhatják egymást az ellenség leküzdésében.

Test test elleni küzdelem azonban nemcsak támadás, hanem védekezés során is kialakulhatott. 1944 szeptemberében járunk a sandomierzi hídfőnél, német csapatok támadják a szovjet erőket: „Az ellenség, noha jelentős veszteségeket szenvedett, egy rajnyi katonája betört az 1. raj állásába. Kézitusa kezdődött. A harcban különösen kitűnt Szidorenko őrzető [...] A kézitusában pedig két ellenséges katonát megsemmisített.”⁴¹

Ez a visszaemlékezés jól bemutatja, hogy ha összekeverednek a saját csapatok az ellenséggel, akkor a kézitusa kialakulásának az esélye igen nagy.

³⁶ A. M. Adgamov: *A szakasz és a század harcászata*. Budapest, Zrínyi, 1978. 36.

³⁷ Adgamov (1978): i. m. 117.

³⁸ Adgamov (1978): i. m. 101.

³⁹ Adgamov (1978): i. m. 102.

⁴⁰ Adgamov (1978): i. m. 103.

⁴¹ Adgamov (1978): i. m. 88.

A soron következő példaesetben, 1945 tavaszán Gdyniánál mind a helység harc, mind a rossz látási viszonyok szerepéhez jutottak. Egy géppisztolyos szovjet szakasz elfoglalt egy malomépületet, amelyet az azt visszafoglalni akaró német csapatokkal szemben védelmezett. A németek füstgyertyákat bevetve rohamoztak, ezért a szakaszparancsnok minden rajt a földszintre rendelt, tudván, hogy kézítésére kerül sor.

„A harcosok gyorsan leszaladtak a földszintre, és a ködben fuldokolva elfoglalták helyüket az ablakok közelében. Az ablakokban hamarosan megjelentek a hitleristák. Kézitusa bontakozott ki. A szovjet géppisztolyosokat fojtogatta a köd, viszont jobban láttak, mint a gázálcáros ellenséges géppisztolyosok. Késsel, puskaggyal, közvetlen közlőről leadott lövésekkel megsemmisítették az épületbe behatolt fasisztákat.”⁴²

Említi a szöveg a közvetlen közlőről leadott lövéseket. Ez is megerősíti a magyar kiképzési anyagokban található elveket, amelyeket a rohamcsatár-kiképzés során alkalmaztak. Ezek értelmében a rohamcsatárnak lehetőség szerint közelharcban is arra kellett törekednie, hogy lövésekkel semmisítse meg az ellenséget.⁴³

Kézitusa a II. világháború utáni időszakban

A világháborúkat követően a magyar katonáknak jó ideig nem kellett éles harc helyzetben helytállniuk. Így a hidegháború korszakából leginkább a kiképzés kapcsán maradt ránk visszaemlékezések a témában, ezek főként a mélységi felderítők felkészítését tárgyalják.⁴⁴

Egy az ötvenes évekből ránk maradt újságcikkben a szerző azt írja a kézitusa jelentőségéről: „Bármilyen fejlett és korszerű a haditechnika, az ütközet sorsát a kézitusával befejezett gyalogos támadás dönti el.”⁴⁵ A szovjet felfogás tehát nagy szerepet tulajdonít a kézitusa megvívásának.

A Szovjetunió afganisztáni inváziójához kapcsolódóan maradt ránk egy légi deszantos felderítő törzsőrmester nyilatkozata egy interjúban: „Kézitusa: a karate, az öklövívás, a szambó, valamint a kés, a bot, az utászásó, a pisztoly és a géppisztoly elleni harc eljáráások kombinációja. Ő géppisztollyal, te pusztá kézzel. Te utászásóval, ő pusztá kézzel. [...] A legnehezebb saját magunkat legyőzni, nem félni attól, hogy odavágunk.”⁴⁶

Láthatjuk, hogy megjelennek a keleti harcművészetek – például a karate – fogásai is a kiképzésben. A szambó pedig kifejezetten a harci tapasztalatok és a Szovjetunió területén fellelhető népi birkózóelemek házasságából született a fegyveres erőknél tör-

⁴² Adgamov (1978): i. m. 170–171.

⁴³ Magyar Királyi IV. Honvéd Hadtestparancsnokság: *Segédlet a rohamcsapatok kiképzéséhez* (1942). 24.

⁴⁴ Furkó Kálmán: Testnevelés és közelharc kiképzés. In Isaszegi János (szerk.): *Legendák és titkok katonái. A mélységi felderítés története*. Budapest, Zrínyi, 2012. 76–85.; Szabó János: Az MN 4. Gépesített Lövész-hadosztály 24. önálló felderítő-zászlóalj mélységi felderítő százada. In Isaszegi János (szerk.): *Legendák és titkok katonái. A mélységi felderítés története*. Budapest, Zrínyi, 2012. 140–183.

⁴⁵ A gyaloglás. *Új Szó*, 4. (1951), 138. 8.

⁴⁶ Szevetlana Alekszijejics: *Fiúk cinkkoporsóban*. Budapest, Európa, 2019. 77–78.

ténő felhasználás céljából. Ugyanakkor a különböző hideg- és lőfegyverek felhasználása is megmaradt. Tehát az a tendencia, hogy kézitusában kombinálják a fenti eszközöket és a pusztá kezés küzdőtechnikákat, nem változott az idők alatt.

Mire használták a szovjet fegyveres erők tagjai a kézitusát Afganisztánban? Erre rávilágít egy felderítő közkatona beszámolója:

„A felderítők nem ütközetben ölnek, hanem közvetlen közletről. Nem géppisztollyal, hanem finn késsel, szuronnyal – csendben, alig halhatóan. Én egykettőre megtanultam ezt, belejöttem. [...] Az első halott? Akit én öltem meg? Emlékszem... Megközelítettünk egy falut, éjjel távcsövön át felfedeztük, egy fa mellett egy kis lámpa ég, egy puska áll, és egy afgán ásóval ügyködik. Átadtam a géppisztolyom a társamnak, egyugrásnyi távolságra megközelítettem az afgánt, és rávettem magam, feldöntöttem. Hogy ne üvöltsön, a turbánját begyömöszöltem a szájába. Kést nem vittünk magunkkal, nehéz cipelni. Volt nálam egy zsebkés, amellyel a konzervdobozokat szoktuk kinyitni. Egy közönséges zsebkés. Az afgán már a földön feküdt... A szakállánál és erős hajánál fogva odébb húztam, és átvágtam a torkát.”⁴⁷

Nyugati forrásokból még nem került birtokomba hasonló leírás. Stanley McChrystal tábornok *Csapatok csapata* című könyvében így ír a közelharcról: „az épületekbe történő behatolások során közelharc alkalmazásával tisztítottunk meg minden egyes épületet, helyiségről helyiségre és emeletről emeletre.”⁴⁸ Ugyanakkor a témát nem bontja ki.

2020 júniusában a kínai–indiai határon a két ország fegyveres erejének tagjai támadtak egymásra egy határincidens során. Lövések nem dördültek. A beszámolók szerint a kínai és az indiai katonák vascövekkel és kövekkel estek egymásnak. Az összecsapásnak több halálos áldozata is volt.⁴⁹ Az események következménye, hogy a kínai állami média szerint a kínai fél a helyi vegyes harcművészeti (MMA) klub tagjainak egy részét is besorozta a határvédő erők soraiba, hogy felkészítsék társaikat a hasonló incidensekben való hatékony fellépésre.⁵⁰

A Magyar Honvédség tagjai határvédelmi feladataik ellátása során szintén kerülhetnek hasonló összetűzésbe.

Következtetések

A rendszerváltoztatást követően a Magyar Honvédség kiképzési repertoárjából továbbra sem vészett ki a katonai közelharc-kézitusa, ahogy más államok fegyveres erőinek kiképzési programjából sem. A kiképzési anyagok összeállítóinak megközelítésében a hagyományos szemlélet mellett – egyszerűbbtől a bonyolultabb felé, és hogy a kiképzés

⁴⁷ Alekszijejics (2019): i. m. 267–68.

⁴⁸ Stanley McChrystal: *Csapatok csapata*. Budapest, HVG, 2016. 102.

⁴⁹ India és Kína is komoly katonai erőt vitt a Himaláján húzódó közös határra. *Honvédelem*, 2020. június 27.

⁵⁰ Bővebben lásd Linda Lew: China Recruits MMA Fighters for Tibet Border Militia. *South China Morning Post*, 2020. június 27.

egyszerre fejlessze a katonákat fizikálisan és mentálisan – a stílusfüggetlenség, valamint a változó kihívásoknak való megfelelés keveredik.

Napjainkban a fegyveres összecsapások fő színterei a civilek által lakott területek. Itt a túlzott mértékű erőszak alkalmazása határozottan hátrányos lehet, hiszen az indokolatlan civil veszteségek erős visszatetszést válthatnak ki a közvéleményből. Emiatt a fegyveres erők tagjainak minden korábbinál fontosabbá vált, hogy csakis a lehető legszükségesebb mértékű erőszakot alkalmazzák. Ennek egyik eszköze lehet a kézitusa-kiképzés, hiszen segít felépíteni a katonák megfelelő önbizalmát, akik így kisebb eséllyel alkalmaznak indokolatlan mértékű erőszakot.

A kevesebb erőszak alkalmazásának következő indoka az, hogy a katona-katona összecsapás egyre ritkább, míg a katona-terrorista, katona-civil szembenállás lehetősége egyre nagyobb.⁵¹ A katonai és a rendészeti feladatok közti határvonalak egyre elmosódottabbá válnak. Gondoljuk a pandémia okozta kihívásokra, vagy a külföldi missziós szerepvállalásra! Ezzel együtt az olyan harchelyzetek – lőszerhiány, rossz látási viszonyok között vívott összecsapások, a saját és ellenséges erők összekeveredése, éjszakai harc –, amelyekben korábban is nagyobb esély volt a kézitusa kialakulására, a modern kor harcmezőiről sem tűntek el. A jelenleg is zajló orosz–ukrán háború kapcsán pedig meg kell jegyezni, hogy a katona-katona összecsapások száma ismét emelkedőben van.

Hogyan próbál a változó kihívásoknak eleget tenni a Magyar Honvédség kézitusa-kiképzése? A honvédek az alapkiképzés során ismerkednek meg a katonai közelharc-kézitusa alapjaival. Majd a szakalapozó és szakkiképzés is teret enged az ebben való elmélyülésnek. Legalábbis elméletben. A valóság nagyban függ az adott alakulat parancsnokától, hogy hogyan szervezi meg a kiképzést. De ez nem hazai sajátosság. Az USA szárazföldi erőinek vizsgálata azt mutatja, hogy hiába van egy közel 20 éve működő programjuk a katonai közelharc-kézitusa oktatására, annak gyakorlatba való átültetése sok ponton hibádzik.⁵² Ez talán annak köszönhető, hogy a parancsnokok más kiképzési feladatoknak nagyobb prioritást adnak. Ugyanakkor a Magyar Honvédség katonai közelharc-kézitusa kiképzéséért felelős személyekkel – Eleki Zoltán ezredessel, Trapp László hadnaggyal – készített interjúim alátámasztják, hogy a kiképzés szellemisége, elméleti alapjai megfelelnek a korszak elvárásainak. És a Magyar Honvédség olyan programokkal is rendelkezik, amelyek igyekeznek újabb lendületet adni a katonai közelharc-kézitusa kiképzésnek.⁵³

Felhasznált irodalom

- Adgamov, A. M.: *A szakasz és a század harcászata*. Budapest, Zrínyi, 1978.
Alekszijevics, Szeptelana: *Fiúk cinkkoporsóban*. Budapest, Európa, 2019.
Baczoni Tamás – Kiss Gábor – Sallay Gergely Pál – Számvéber Norbert: *Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai, 1916–1918*. Budapest, Püldo, 2006.

⁵¹ Lásd F. James Blanton: *Hand-to-Hand Combatives in the US Army*. Fort Leavenworth, (k. n.), 2008. 3.

⁵² Blanton (2008): i. m. 76–85.

⁵³ Búz Csaba: Harcművészeti képzést tartottak Koszovóban. *Honvédelem*, 2022. május 8.

- Bencze László: *Az állóháború harcászati és hadászati előzményei*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2009.
- Blanton, F. James: *Hand-to-hand Combatives in the US Army*. Fort Leavenworth, (k. n.), 2008. Online: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA511484.pdf>
- Böszörményi János: Hadak útján — hadak szolgálatában V. *Irodalmi Szemle*, 25. (1982), 5. 438–443.
- Bregman, Rutger: *Emberiség. Mégis jobbak lennénk, mint hittük?* Budapest, HVG, 2020.
- Carius, Otto: *Tigrisek a sárban*. Sopron, B. H. N., 2015.
- Department of the Army: *Combatives*. FM 3-25.150 (2002). Online: www.bits.de/NRANEU/others/amd-us-archive/FM3-25.150%2802%29.pdf
- Furkó Kálmán: Testnevelés és közelharc kiképzés. In Isaszegi János (szerk.): *Legendák és titkok katonái. A mélységi felderítés története*. Budapest, Zrínyi, 2012. 76–85.
- Gere József: *Békében, háborúban. A balassagyarmati 23/II. gyalogzászlóalj története, 1939–1945*. Balassagyarmat, Nagy Iván Történeti Kör – Nógrád Megyei Levéltár, 2000.
- Gyakorlati szabályzat a magyar királyi honvéd gyalogság számára*. (H. n.), (k. n.), 1915.
- Halász János (szerk.): *Csapatkiképzés*. Miskolc, (k. n.), 1931.
- Hidán Csaba László: Árokharcászati és közelharc az I. világháborúban. In Szakály Sándor (szerk.): *Székesfehérvár, Magyarország és a nagy háború*. Budapest, L'Harmattan, 2015.
- Katonai sporttudasítás. 2. füzet. A közelharc*. Budapest, (k. n.), 1925.
- Keegan, John: *A csata arca*. Debrecen, Aquila, 2000.
- Magyar Királyi IV. Honvéd Hadtestparancsnokság: *Segédlet a rohamcsapatok kiképzéséhez* (1942). Online: <http://lnkiy.in/Bkpuw>
- Krajnc Zoltán (főszerk.): *Hadtudományi Lexikon. Új kötet*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- McChrystal, Stanley: *Csapatok csapata*. Budapest, HVG, 2016.
- Pogány József: *Első világháborús riportok*. Budapest, Múlt és Jövő, 2016.
- Szabó János: Az MN 4. Gépesített Lövészadosztály 24. önálló felderítő-zászlóalj mélységi felderítőszázada. In Isaszegi János (szerk.): *Legendák és titkok katonái. A mélységi felderítés története*. Budapest, Zrínyi, 2012. 140–183.
- Szakonyi Lajos – Markó Árpád: *A magyar huszár. A magyar lovaskatona ezer évének története*. Budapest, Reé László, 1936.
- Tornautasítás*. (h. n.), (k. n.), 1914.
- Wiest, Andrew – M. K. Barbier: *Gyalogos-hadviselés*. Budapest, Hajja Book, 2003.

Internetes források

- A gyaloglás. *Uj Szó*, 4. (1951), 138. 8. Online: <http://lnkiy.in/GFSSk>
- A Magyar Távirati Iroda jelenti. *MTI*, 1941. augusztus 2. 22:20. Online: <http://lnkiy.in/5LGds>
- A világháború naplójából. *Magyar Országos Tudósító*, 1940. augusztus 10. Online: <http://lnkiy.in/uOaxK>
- Bodenlősz Náci: A harcterről. I. *Felsőbányai Hírlap*, 21. (1916), 3. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/ycEhM>
- Búz Csaba: Harcművészeti képzést tartottak Koszovóban. *Honvédelem*, 2022. május 8. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/5Biaj>
- Gödény Zoltán: Rátz Pál, a hős utász puskájával vert agyon egy csapat muszkát. *Zalai Magyar Élet*, 3. (1942), 230. 2. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/cfw3R>

- Höfer: Dubnótól és Deraznótól keletre előnyomultunk. Kelet-Galiciában heves orosz támadásokat vertünk vissza. Skuraty elfoglalásánál 1000 foglyot ejtettünk és 5 gépfegyvert zsákmányoltunk. *Egri Ujság*, 22. (1915), 254. 1. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/x9GZ4>
- Höfer: Egy negyedév alatt sehol sem ért célzt az olasz haderő. *Egri Ujság*, 22. (1915), 233. 2. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/yYpve>
- Höfer: Meghiúsult a görzi hidfő ellen intézett aknatámadás. A tolmeini hidfőt eredménytelenül támadják az olaszok. Az összes állásokat tartják csapataink. *Egri Ujság*, 22. (1915), 239. 1. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/ncuGi>
- India és Kína is komoly katonai erőt vitt a Himaláján húzódó közös határra. *Honvédelem*, 2020. június 27. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/iGZQb>
- Lew, Linda: China Recruits MMA Fighters for Tibet Border Militia. *South China Morning Star*, 2020. június 27. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/S0N89>
- Magyar hősök. *Délmagyarország*, 19. (1943), 72. 6. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/ILvZr>
- Magyar hősök. *MTI*, 1943. április 7. 15:10. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/neC7p>
- Magyarország legidősebb férfinja. Százhet éves a dorozsmai Molnár Gergely. *Délmagyarország*, 94. (2004), 265. 9. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/L0R33>
- Sipos: A negyvenhatos szegedi bakák véres három napja Doberdónál. *Délmagyarország*, 4. (1915), 201. 5. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/kQRZW>
- Véres harcok az Isonzónál. Egy egri őrmester az olaszok elleni háborúról. *Egri Ujság*, 22. (1915), 318. 3. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/CaE18>